

JERONI NADAL MOREY,

LA SEVA VIDA I EL SEU INFLUX EN LA CUTURA EUROPEA DEL S. XVI
(conferència donada pel professor Dr. Joan Nadal Cañellas, S.J. el día 26
de març de 2007 a la Fundació La Caixa de Palma de Mallorca)

Digníssimes autoritats, Senyores i Senyors:

L'etimologia popular, de la qual amb tota raó discrepen els filòlegs, fa derivar el nom de la ciutat de Sóller, de la paraula "olla". La veritat és que Sóller està situada en una vall envoltada de muntanyes elevades. Les que miren cap a l'interior de l'illa, imponentment encimades sobre el llogaret de Biniaraix i sobre les costes de la serra de Son Torrella, despleguen, com en els paisatges de Llorenç Cerdà, la combinació de pinzellades roses i grises que tan específicament caracteritza l'orografia mallorquina.

Il·lustració 1: Serra de Son Torrella.

Com a balcó, enfront d'aquest escenari de grandiositat, al costat oposat de la vall, el que té la mar al seu darrere, emergeix, entre una espessa vegetació de llentiscles i pins, l'alqueria de Binibassí, l'antic llogaret àrab, propietat, després de la conquesta, de la família Torroella.

D'allà va partir, cap a l'illa del rei Artur, Guillem de Torroella, en el somni poètic de la seva *Faula*, escollit entre els cavallers de la cristiandat per anunciar al món que els ideals religiosos encara no havien mort. No lluny d'allà, a Miramar, i a poca distància en anys, un altre cavaller, Ramon Lull, transformat en paladí d'ideals cristians, havia atalaiat l'horitzó per contemplar, en visió profètica, com en el continent europeu "grans hosts e grans companyies se són ajustades

Il·lustració 2: Alqueria de Binibassí.

d'esperits d'amors, e porten senya d'amor on la figura és el senyal de llur amat; e no volen menar en llur companyia null home qui sia sens amor, per ço que llur amat no hi prenga deshonor." Un jesuïta mallorquí, insigne

lul·lista, el P. Jaume Custurer, a la seva obra *Disertaciones históricas del culto inmemorial de Raimundo Lulio* publicades per la Universitat Lul·liana del Regne de Mallorca, l'any 1700, hi exposa la convicció que aquest versicle del *Llibre d'Amic e Amat*, constitueix una profecia de la fundació de la Companyia de Jesús. Sigui el que sigui d'això, un dels abanderats d'aquesta Companyia, no aliè a les profecies del vident de Miramar, sortiria, dos segles més tard, precisament d'aquell llogaret de Binibassí.

Il·lustració 3: Grans hosts de Companyia d'amor.

Obrim la finestra de la història.

Ens trobam dons a Binibassí, un horabaixa de tardor, avançat de l'any de gràcia de 1544. Assegut a l'amplia terrassa de la mansió senyorial, un home alt i espigat, de trenta-set anys, ulls profunds i nas

aguilenc, llegeix amb desgana el voluminós manuscrit de l'*Ars Magna* de Ramon Llull, del qual freqüentment aixeca la vista per perdre-la en la llunyania, sobre l'oposada paret rocosa, gris i rosàcia, de la serra de Son Torrella. Jeroni Nadal, prevere, hereu universal de son pare i propietari de l'alqueria, està evidentment torbat per una inquietud interior.

Il·lustració 4: Terrassa de Binibassí.

Que li passava a aquell homo? Ell mateix, anys més tard, recordant

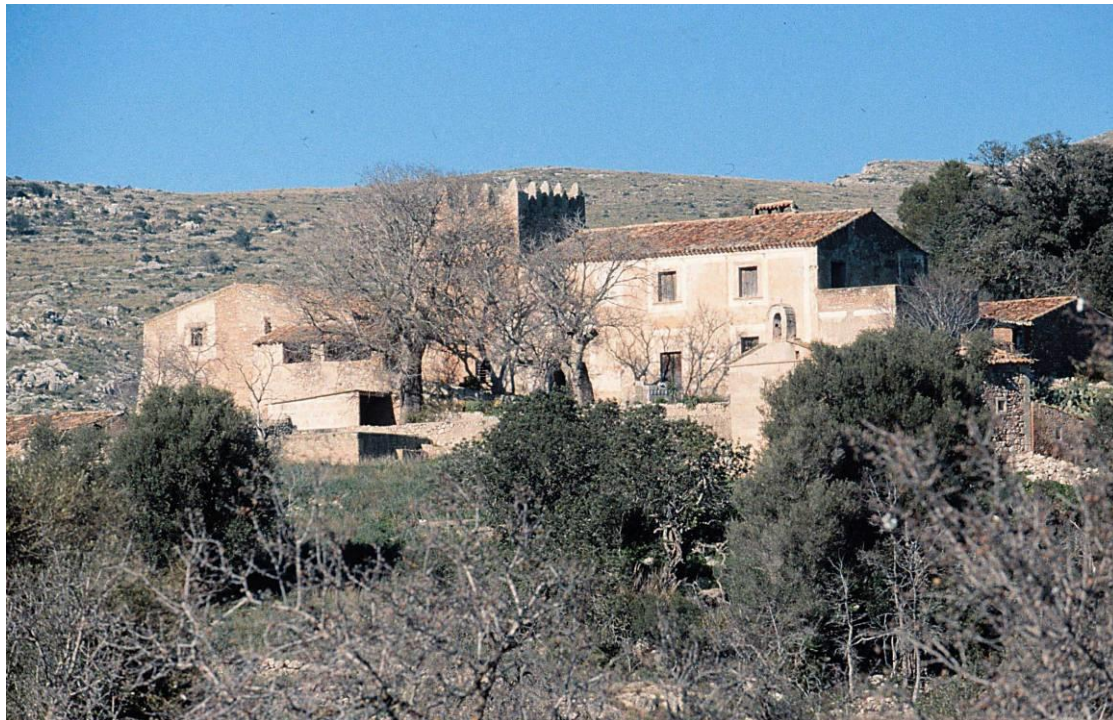
Il·lustració 5: Retrat de Jeroni Nadal.

aquell estat d'ànim escriurà que estant a la vinya del seu amic Montañans un altre amic, mossèn Jaume Palou, veient la prostració en què es trobava, se n'admirà molt i li va dir: «Per què, trobant-te en una situació en la qual res no et manca, estàs sempre trist i enyoradís? A la qual cosa Nadal respongué: Ho sé molt bé i encara me n'admir més jo; però si tu o qualcú altre podeu explicar-me la causa del meu abatiment, satisfareu el meu

desig més ardent i em fareu el millor bé que jo pugui rebre.»

Per arribar a entendre quina era la causa d'aquell malestar, haurem de repassar les grans línies de la seva vida fins a arribar a aquell començament de 1541.

Jeroni Nadal havia nascut l'onze d'agost de 1507, fill del notari Antoni Nadal i de la seva muller Maria Morey, que havien contret

Il·lustració 6: Son Morey d'Artà.

matrimoni l'any 1502. El notari Nadal, a final del s. XV, s'havia establert a Ciutat procedent de la vila d'Artà, on aquella branca de la família Nadal, de procedència manacorina, tenia les arrels des de feia un centenar d'anys.

Per part de mare, els vincles de Jeroni Nadal amb Artà eren més forts, perquè que els Morey pertanyien ja des de temps enrere a una de les grans famílies terratinents de la vila amb casa i solar a Son Morey, predi existent als nostres dies, encara que ja no pertanyi a la família d'origen. Germà de la mare era mossèn Jaume Morey, establert des de jove a Ciutat on va ser investit mestre de les Escoles de mestre Ramon Llull. Aquest oncle Morey, com l'anomenaven els nebots, que era diaca i no volgué mai ésser ordenat prevere, va exercir una espècie de dictadura sobre la família de la seva germana Maria, mare de Jeroni, pel fet de que el seu cunyat Antoni havia mort quan Jeroni, hereu universal del seu pare, tenia només tretze anys, deixant-lo a ell com a tutor.

La infantesa i la primera adolescència de Jeroni degué ésser plàcida i sense problemes pel fet de pertànyer a una família acomodada i ben relacionada tant a Ciutat com al poble d'origen dels seus pares. Son pare,

qui va ésser fins i tot notari de la cúria episcopal de Mallorca, va adquirir una espaiosa mansió al carrer que aleshores era vulgarment anomenat Morey, de mossèn Morey o, de vegades, de mossèn Moreyet, i que en l'actualitat continua duguent el nom de carrer d'en Morey, ara ja com apel·latiu oficial.

Els estudis de Jeroni varen estar evidentment vigilats pel seu oncle Mn. Morey. Acabats a Palma això que ara diríem estudis medis, els fills de les

Il·lustració 8: L'oncle Mossèn Jaume Morey.

famílies mallorquines acabalades es desplaçaven a les universitats famoses d'Espanya, França o Itàlia. Aquest va ésser el camí que va seguir

Il·lustració 7: Universitat de Alcalá de Henares.

el jove Jeroni Nadal qui, quan va complir més o manco vint anys, es va inscriure a la Universitat d'Alcalá de Henares.

Allà, Jeroni perfeccionà els seus coneixements de llatí, grec i

hebreu – llengües de les quals va obtenir-ne un

domini gairebé perfecte – i va cursar Arts a la classe del famós Doctor Alexandre, on va ésser condeixeble dels futurs jesuïtes Diego Laínez, Alfonso Salmerón i Nicolás Bobadilla, donant mostres d'un talent gens comú.

Acabat el seu període d'Alcalá, per a Jeroni Nadal, com també per a molts dels seus condeixebles aspirants als cims prestigiosos del saber, la continuació dels estudis s'havia de fer a París, a la Sorbona,

Il·lustració 9: Universitat de la Sorbona.

la primera i més cèlebre de les universitats del món, perquè d'allí, com va escriure Gregori Marañón, «partien els camins reals que conduïen a totes les aventures del pensament.»

Així, allà trobam Jeroni Nadal inscrit en les assignatures de matemàtiques i teologia, per al curs 1532-1533, al final del qual rep el títol de batxiller en arts de la Universitat de París. Hi prosseguirà els estudis fins l'any 1536.

Il·lustració 10: Ignasi de Loyola.

Iñigo de Loiola, a qui els parisencs llatinitzaren el nom anomenant-lo Ignasi, havia precedit Nadal en la seva anada a París. A Alcalá, on Iñigo havia romàs un any i mig, havia estat en presó, tengut com a sospitós d'heterodòxia, i se li havia prohibit parlar de coses espirituals amb la gent. Per aquesta raó s'havia traslladat a Salamanca amb els seus companys, però també allà el seu comportament aixecà sospites entre els dominics, que els sotmeteren a un judici del qual, tot i sortir-ne

absolt, va suposar l'obstaculització de l'exercici de la seva predicació. Iñigo va pensar, per tant, dirigir-se a la Universitat de París, considerada més liberal que els rancis Estudis del Regne de Castella. Hi va arribar el 2 de febrer de 1528, quan tenia trenta-set anys.

Just arribat a París, Iñigo de Loiola, que en endavant anomenarem Ignasi, va començar a exercir lliurement el seu apostolat. Ja l'any 1528 donà a diverses persones els *Exercicis espirituals* que, després de la seva conversió, havia compost a Manresa, fet que li va suposar, també a França, una perquisició inquisitorial, de la qual en sortí indemne i fins i tot es guanyà la benevolència de l'inquisidor, el dominic fra Mateu Ori. Lliure, per tant, de sospites, va començar el curs d'Arts en el Col·legi de Santa Bàrbara, i compartí habitació amb Pere Fabro i Francesc Xavier, que aviat es convertiren en els seus primers companys i col·laboradors.

Arribat Jeroni Nadal a la capital francesa l'any 1532, Ignasi que, a través dels seus companys, devia conèixer les seves qualitats, no va tardar a apropar-s'hi, personalment i mitjançant els condeixebles, i intentà de guanyar-lo per als seus plans d'apostolat.

Tres vegades va intentar convèncer-lo per tal que fes els exercicis espirituals baix la seva direcció, sense obtenir-ne cap resultat. "Un dia —llegim als *Apunts autobiogràfics* de Jeroni— devora de la porta de Saint Jacques es va posar a contar-me la persecució salmantina i com havia estat examinat, perquè crec que esperava sentir de mi que per tot allò jo no me'n fiava, cosa que estava allunyada de ser veritat. Em dugué a un petit i antic temple que està prop de la porta dels dominics i, sobre la font baptismal, em va llegir una carta que havia enviat a Espanya, a un nebot seu, amb la intenció de treure'l del món perquè escollís la vida de perfecció. Allà, però, el dimoni s'adonà de l'eficàcia de la carta i d'Ignasi, i m'allunyà vehementment de l'Esperit que em venia a cercar. Així, sortint d'allà, aturats davant de la porta de l'església, vaig dir a Ignasi: «Aquest llibre vull jo seguir (tenia en la meua mà el *Nou Testament*); no sé on voleu anar vosaltres; no tractis mai més aquestes temes amb mi, ni et preocupis de mi.» I consigna Nadal una reflexió que no va voler afegir a les seves

paraules: “Qui sap si aquests cauran un dia en mans de la Inquisició?” Aquesta suspicàcia podia justificar-se als ulls de Nadal pels avatars d’Ignasi a Alcalá, a Salamanca i fins i tot a París, però ell atribueix els seus recels a una altra causa: «Crec – escriu en els seus *Apunts* – que el que em va allunyar d’Ignasi va ésser un frare franciscà, Panadés, compatriota i familiar meu, home de no poca autoritat, del qui jo temia por que no escrivís malament de mi als de ma pàtria. A París no vaig veure més Ignasi ni cap dels seus.»

Il·lustració 11: L'emperador Carles V visita Francesc I a Niça.

A l'estiu de 1536, Carles V va atacar França a través Provença, i la sort dels espanyols residents en territori de la monarquia francesa no era, des d'aquell moment, segura. Per això Jeroni Nadal, igual que altres compatriotes, varen haver de sortir de París. Ho conta ell mateix al seus

Apunts autobiogràfics: «Al començament de la guerra que, una vegada que va haver tornat de l'expedició a Tunis, va fer a Provença el cèsar Carles V contra el rei Francesc, ens n'anàrem Ignasi a Espanya, els seus companys a Itàlia i jo a Avinyó.» I pel que fa a Ignasi i als seus companys, afegeix a

Il·lustració 12: Palau dels Papes d'Avinyó.

continuació: «Res en absolut no vaig saber d'ells, ni vaig pensar més en ells, ni vaig demanar per ells.»

Nadal no volia però donar la impressió d'haver fracassat tornant a Mallorca sense completar els seus estudis a l'estranger. Avinyó, encara que fos a França, era una ciutat sotmesa al domini papal i posseïa una bona Universitat amb potestat per atorgar els més alts graus acadèmics. Jeroni s'hi transferí doncs aquell l'any de 1536.

Il·lustració 13: Registre d'Avinyó on consta l'ordenació sacerdotal i el doctorat de Jeroni Nadal.

Res no sabem en concret del curs dels estudis de Nadal a Avinyó. Però hi ha una breu anotació dels seus *Apunts autobiogràfics* que diu: «Abans de sortir d'Avinyó vaig ésser promogut al presbiterat i al doctorat en teologia.» I aquests fets troben confirmació en els registres de l'Universitat avinyonesa.

Durant la seva estada a Avinyó, qui havia de pensar que els coneixements d'hebreu haurien de jugar-li una mala passada? Però així va ésser. El fet en ha quedat a diverses fons, però llegirem la narració que d'ell es deixà el P. Jiménez, secretari de Jeroni Nadal: «Havent trobat a Avinyó alguns rabins molt doctes en la llengua hebraica, que ell dominava molt bé, igual que la grega i la llatina, molt desitjós de conèixer els secrets d'aquella llengua per poder entendre millor la Sagrada Escripura, es quedà a Avinyó, on conversava ordinàriament amb els rabins esmentats i els demanava alguns secrets de la llengua santa i coses relacionades amb la interpretació de l'Antic Testament.

Aquells, veient la subtilitat del seu enginy i el seu gran saber en física i teologia, un dia es varen presentar vuit o deu dels esmentats rabins amb una ambaixada, en nom de tota la resta de la nació hebraica d'Avinyó, per pregar-li que, ja que tots coneixien el gran valor del seu enginy i lletres i les seves altres bones qualitats, acceptàs una remuneració de dos o tres mil escuts anuals i volgués ésser el seu gran rabí, superior a tots en tot. Nadal, escoltada l'ambaixada, entrant en gran

còlera, els digué: ‘Sortiu del meu davant, bruts, heretges en la llei de Moisès que no enteneu ni molt manco observau. Què heu vist en mi per poder imaginar que jo deixaria la meva fe en Crist i em faria jueu? Anau-vos-en i no torneu a comparèixer mai més davant meu.’»

El comentari de Jiménez al·ludeix a continuació a l’empitjorament de les relacions entre Espanya i França, a causa de l’evolució de la contesa a la qual abans hem fet referència, per la qual Jeroni Nadal s’havia traslladat de París a Avinyó: «Havia sortit aleshores —escriu Jiménez— un decret del rei de França per tal que tots els espanyols, sota pena de la vida, haguessin, en el terme de quinze dies, de sortir de tot el regne. Nadal —a Avinyó, encara que fos ciutat del papa, en certes coses, pel fet de trobar-se la ciutat en aquell regne, havien de complir-se les ordres del rei— no es va moure d’allà. Per la qual cosa, els rabins, aprofitant tal ocasió, l’acusaren al prebost, dient que era espanyol i que havia incorregut en la pena del decret reial, i demanaven que se li aplicàs l’esmentada pena o es queixarien al rei. I li donaren una bona suma d’escuts per tal que el més aviat possible i amb la major eficàcia complís el decret.

Fou cridat Nadal pel prebost i li va demanar si era espanyol. Respongué que era de l’illa de Mallorca. Requerit perquè no havia complert el decret del rei, respongué: primer, sota el nom d’espanyol no crec estar inclòs, de la mateixa manera que no es pot dir que l’illa de Mallorca sigui Espanya: segon, que, encara que ho fos, no crec que aquella llei m’obligàs en les terres del papa. En les dues coses us enganyau —li va dir el prebost— i si jo no executàs la pena, se m’acusaria i condemnaria a la mateixa. Prometia Nadal sortir tot d’una d’Avinyó, i de la ignorància, si és que n’hi havia hagut. Tot i això, va ésser tret a la força per dur-lo a penjar i li sortiren a l’encontre pel carrer una gran desfilada de rabins i una multitud de jueus, els més vells parlant-li en hebreu, que començaren a retreure-li la seva perfídia tot dient: ‘Heus aquí que Déu pels teus pecats d’infidelitat et castiga com et mereixes. Si haguessis cregut l’esperit que et parlava per nosaltres, no solament no series penjat, sinó que series sempre feliç en aquesta vida i en l’altra.’ Nadal, vehement com era per naturalesa,

i amb zel de veritat catòlica, encès com un foc, els respongué també en hebreu: ‘Oh esperits diabòlics i herètics de la llei de Moisès, creis que ni per la mort ni per la vida deixaré jo la veritat i la fe de Jesucrist i em faré jueu? Estau molt equivocats, tant com bornis estau pel que fa al Messies. Sortiu del meu davant, traïdors, que joestic disposat a morir per la fe catòlica.’

Quan el prebost i els esbirros veren Nadal encès com un foc i tan expeditament parlar hebreu i reprendre els rabins, de manera que aquests no saberen què respondre, varen dir: ‘Què feim? Aquest també és un porc igual que els altres. No veis com domina folgadamente la llengua hebraica? Aquests l’han acusat per qualque controvèrsia que hi ha entre ells; vagi-se’n en mala hora el brut, o amb els altres, o on vulgui, mentre surti del regne.’ I d’aquesta manera el despatxaren deixant-lo lliure gràcies a la llengua santa.»

Des d’allà, tal com anava, Jeroni se’n va anar als franciscans cercant ajuda i amb ells viatjà a Niça on, tal i com ho consigna als seus *Apunts autobiogràfics*, havien acudit Pau III, Carles V i Francesc I per una reunió que culminà en la signatura d’una treva de deu anys entre Espanya i França. A Niça, primer s’hostatjà en el convent franciscà on, per casualitats de la vida, també hi va haver d’anar Pau III, impedit per les hosts del duc de Savoia, Carles II el Bo, d’instal·lar-se en el castell ducal on, en un principi, s’havia preparat la seva residència. Quan els francesos saberen que en el convent, convertit en mansió pontifícia, habitava un súbdit de l’emperador —el nostre pobre Jeroni—, varen obligar el general dels frares menors a foragitar-lo d’allà. Aleshores se n’anà a la casa —escriu— del jurisconsult Malferit, qui el va rebre i li va procurar vestimenta. Era aquest, Don Pere Malferit, pròcer mallorquí que va ésser diverses vegades jurat de Mallorca i seria més tard, l’any 1562, veguer, és a dir, jutge de la Ciutat. En aquell moment acompanyava l’emperador com a jurista.

Els camins i les angoixes passades d’ençà que va deixar París havien fet empremta en Jeroni. La seva narració s’interromp en aquest

moment per intercalar una confidència, gairebé un desfogament, sobre l'angoixa que, tot i la distància de temps entre els fets i la narració, pareixia oprimir-lo encara: «D'ençà que vaig deixar París, me'n record— i sembla que encara ho sent— de com era d'acerba l'amargor del meu esperit, i de com era de persistent; ni em podia dedicar als estudis ni a la predicació; em feia mal l'estómac, em feia mal el cap, tot em semblava malament, no trobava mai ni tranquil litat ni consol.»

Arribat Jeroni a Mallorca fou rebut amb tots els honors pel clergat i la bona societat de Ciutat. Tot d'una va obtenir o actualitzar diversos beneficis eclesiàstics, a la Seu, a Santa Eulàlia, a Manacor, que li proporcionaven unes bones rendes, de les que, pel demés, no tenia necessitat, pertanyent, com pertanyia a una família acabalada i essent l'hereu universal del seu pare, mort quan ell tenia tan sols tretze anys.

El temps que passà a Mallorca una vegada tornat d'Avinyó, va estar sembrat de decepcions i contrarietats, més subjectives que reals. Fins el punt que, com hem dit, un amic s'admirava de que trobant-se en una situació on res no li faltava estigues sempre trist i enyoradís. I Jeroni li confessava no poder explicar-se la causa del seu abatiment.

Els amics de Jeroni feien tot el possible per fer-lo sortir de la seva incomprendible depressió. L'Inquisidor del Regne, Nicolau de Montanyans el va anomenar Conseller del Sant Ofici; quan Carles V arribà a Mallorca, el 13 d'octubre de 1541, camí de la seva segona campanya nortafriicana, Jeroni fou anomenat capellà de

Il·lustració 14: Nicolau de Montanyans.

l'Emperador; el cabildo de la Seu el designà *Sacræ paginæ professor* (professor de Sagrada Escripura)... Però res d'això feia dissipar la seva postració.

Estats de angoixa vital com el que turmentava Jeroni Nadal no son infreqüents. Per no citar més que un il·lustre exemple, Sant Agustí va passar per un tràngol semblant: «Arrossegava amb mi la meva ànima ferida i sagnant, que patia d'ésser duita per mi, i jo no sabia on fer-la reposar. No en els boscos amens, no en els espectacles ni en els cants, no en els jardins perfumats o en els esplèndids banquetes, no en els plaers o en el descans del llit, ni, finalment, no trobava pau en els llibres ni en la poesia. Tot em causava horror, fins i tot la mateixa llum.» I diu: «Demanava a la meva ànima per què estava trista i per què m'angoixava tant, i no sabia què respondre'm.»

En situacions semblants, l'únic remei és sempre el mateix: donar un sentit a la vida. Nadal, al principi, no ho veia: «Encara que es lamentassin de mi, tant jo mateix com els altres, sempre he cregut que la meva vocació s'inicià a París, i que la meva maldat la va rebutjar.» Llavors, més tard, ho va comprendre, igual com ho havia fet sant Agustí: «El meu ànim fluctuava. Cercava la pau, però aquesta s'allunyava de mi, perquè jo m'havia fet enfora de Déu quan em cridava. I, no obstant això, el meu Déu em tornava a cridar amb suaus i clements subterfugis.»

La cridada de Déu a Jeroni va arribar dins una carta que el seu amic, el virrei de Mallorca, Felip de Cervelló, qui coneixia les relacions que Nadal havia tengut amb Ignasi de Loiola i els seus companys a París, va tenir la bona idea de donar-li. La havia rebuda del seu amic, l'ambaixador de Carles V a Roma, Don Juan de Vega, amic de Sant Ignasi i que anys després esdevindrà amic íntim també de Jeroni Nadal. Anexa a la carta del ambaixador Vega es trobava una altra carta molt extensa que Francesc Xavier havia enviat, el 15 de gener de 1544, des de Conxín, als seus companys d'Orde. En aquesta, Xavier, a més d'explicar detalladament els seus mètodes missioners i de l'immens fruit de conversions que estava aconseguint, escrivia al final: «Entre les moltes gràcies que Déu nostre

Senyor en aquesta vida em té fetes i em fa tots els dies, és aquesta una, que en els meus dies he vist el que tant vaig desitjar, que és la confirmació de la nostra regla i mode de viure. Gràcies siguin dades a Déu nostre Senyor per sempre més, doncs va tenir a bé manifestar públicament allò que, d'amagat, només al seu serf Ignasi i pare nostre havia donat a sentir.”

Il·lustració 15: Francesc Xavier.

Aquestes línies del seu antic amic i company no podien deixar indiferent Jeroni Nadal. Immediatament li tornaren a la ment, «talment com si despertàs d'un llarguíssim somni – escriu –, Ignasi i tot el que amb Ignasi havia passat, i vaig sentir com una commoció enorme. Pegant un cop de puny damunt la taula, vaig exclamar: “Això va de bon de veres”, tot enllaçant les darreres paraules que, a París, havia dit a Ignasi amb la situació actual i amb la confirmació de l'Església.»

Jeroni va veure tot d'una ben clar que, a partir d'aquell moment, el seu lloc estava a Roma. Però el vet per poder partir cap a la Ciutat Eterna

Il·lustració 16: Jaume Pozzo ja Cardenal.

el posava sempre, de manera obstinada, el seu oncle Morey. Ara emperò la Providència sortí al seu camí. A casa del seu amic Nicolau Muntanyans, Jeroni havia conegut i fet amistat amb un cosí seu, Jaume Pozzo. Als devuit anys, aquest Jaume va triar la branca de la jurisprudència, se'n va anar a Itàlia i es va inscriure a la universitat de Bolònia. Per les seves qualitats, aviat es va veure inserit dins l'engranatge de la cúria romana. Torna, això no obstant, a

Mallorca l'any 1538, el mateix any que Nadal tornava d'Avinyó. Dos anys més tard fou nomenat canonge de la catedral, càrrec del qual renuncià l'any 1542, quan va ésser requerit des de Roma per fer d'auditor del tribunal de la Rota. Malgrat la distància i la diferència d'edat —Pozzo havia nascut l'any 1497 i havia estat condeixeble del pare de Jeroni a l'escola palmesana de Morey—, la relació amb Jeroni Nadal va ser fraternal. Aquest va rebre, des de Roma, cap al maig de 1545, és a dir, poc després d'haver llegit el text de Francesc Xavier, una carta en la qual Pozzo li comunicava que havia estat designat per assistir a la tercera sessió del Concili de Trento que, en principi, havia de reunir-se pel desembre d'aquell any, i l'instava a acompanyar-lo.

Ni tan sols la invitació de Pozzo per assistir al Concili General va aconseguir doblegar l'ànim de l'oncle per tal que retiràs la seva prohibició de viatjar a Roma. Jeroni acudí aleshores als bons oficis dels seus dos cunyats, molt estimats de mossèn Jaume Morey, i ambdós aprovaren el viatge. L'oncle, tot i això, va seguir immutable, de manera que Nadal va haver de plantar-se i li va comunicar que se n'anava.

El 2 de juliol de 1545 deixava Jeroni la seva illa natal, que ja no tornaria a veure.

Arribà a Roma el 10 d'octubre i la seva arribada no va estar exempta de peripècies: posant peu a la Ciutat Eterna, el primer pas va ser deixar l'equipatge i l'ase en un hostel, i cercar tot d'una la casa dels jesuïtes. Ignasi i els seus companys des de feia un any habitaven en el districte anomenat de la Pinya, en una petita casa de

Il·lustració 17: Casa de Sant Ignasi a Roma.

la via degli Astalli. Anant cap allà, la casualitat va voler que a la plaça Altieri (l'actual piazza del Gesù), es trobàs Jeroni amb un jesuïta, antic company de París, el P. Joan Jeroni Domènech. Ple d'alegria, Domènech el dugué tot d'una a Ignasi, que en aquell moment tornava de la Casa de Santa Marta, un hospici on ell recollia les penedides de la Urbs, i el presentà dient que Nadal havia anat a Roma per trobar-lo, cosa que — anota Jeroni als *Apunts autobiogràfics*— «no em va agradar.» Ignasi es va emocionar en veure'l. Degué seguir un breu col·loqui ràpid perquè era necessari anar a recollir els equipatges i l'ase que havien quedat a l'hostal. Domènech el va acompanyar per dur-lo després a hostatjar-lo a la casa d'un cavaller de nom Felipe Cassini. Nadal comprengué molt aviat la motivació de la premura que tenia Domènech d'acomodar-lo a Roma. Volia tancar-lo allà, «fins i tot abans que jo pogués veure el sol de Roma» — escriu als seus *Apunts*— per tal que fes els *Exercicis Espirituals*. I afegeix una postil·la jocosa: «Amb tanta de facilitat el bon Pare, just arribar, ja m'havia tallat el vestit i m'havia fet teatí.» Els jesuïtes, al principi, eren anomenats a vegades, per confusió, teatins, essent la fundació dels dos ordes gairebé simultània.

Arribats a la porta de la casa de Cassini, un altre caprici de l'atzar va fer que Nadal trobàs dos mallorquins, domèstics del seu amic Jaume Pozzo, l'auditor de la Rota, que corregueren a dir-ho al seu patró. El qual immediatament envià els servidors manant-los que conduïssin Jeroni a casa seva. Fou aquesta una bona excusa perquè Nadal s'acomiadàs de Domènech, i a les seves notes fa aquest altre apunt jocós: «D'aquesta manera el peix es va escapar aleshores del seu ham.»

Trenta dies va quedar Jeroni a casa del auditor Pozzo. Durant aquest temps, es va dedicar a la folgança. Ni tan sols es va recordar de celebrar la missa que no havia deixat de dir cap dia durant la seva estada a Mallorca, i errava pels carrers de Roma tafanejant els monuments de l'antiguitat romana. De tant en tant es deixava caure per la casa del P. Ignasi qui el convidada a menjar, i era amb ell molt discret i dolç, com era el seu costum, cosa que contrastava amb la manera de fer de Laínez i de

Domènech que no feien més que treure-li el tema dels *exercicis*. «Jo, per la meva part, no me'ls escoltava», escriu Jeroni. No obstant això, un dia Ignasi va dur a la conversa el tema de la mutació d'ànim que Nadal havia experimentat d'ençà que havia deixat Mallorca. Aleshores Nadal, a l'hora de dinar, després d'haver-li pregat que fes sortir els altres Pares, li va fer aquest comentari: «Aquests Pares m'omplen el cap —crec que vaig dir això— amb el tema dels *exercicis*, i jo me'n adon del que estan esperant: que canviï el meu estat i mode de viure i que m'uneixi a vosaltres. En això vull —vaig dir— que tu coneguis moltes de coses de mi que em sembla que no em fan apte per a la vida del vostre institut. Aleshores li vaig contar amb tota sinceritat gairebé tots els defectes de la meva vida, exceptuant-ne els pecats, a la qual cosa, després d'haver-me escoltat ell atentament, i si no ho record malament, somrient, em va respondre dolçament: Estàs molt bé; no faltará a la Companyia de Jesús allò en el qual et puguis ocupar, si el Senyor t'hi crida.»

Reconfortat amb aquesta benèvola resposta, Nadal es va decidir a fer els *exercicis* i immediatament Ignasi va ordenar al germà Pere Sentino que li procuràs una cambra que donàs al jardí “perquè temia les meves melangies.” Mancava només notificar la decisió a l'auditor i als seus familiars mallorquins, cosa que el returava una mica. Se li va ocórrer que als familiars els diria que se n'anava per uns trenta dies a una peregrinació, però a Pozzo li confessaria la veritat: que faria durant aquell període certes meditacions que Ignasi solia donar als seus, i com que encara no s'havia obert el concili tridentí, a l'espera que això succeís, no aniria malament dedicar trenta dies a la vida espiritual. Cap objecció no posà l'auditor i, dia 5 de novembre de 1545, Jeroni Nadal començà els *exercicis espirituals* sota la direcció de P. Domènech.

Als seus *Apunts autobiogràfics*, Jeroni Nadal conta detalladament els estats d'ànim i els pensaments que anà tenint durant les quatre setmanes en què es divideixen els *Exercicis* de sant Ignasi. I anota, «em vengué no només una increïble consolació d'esperit, sinó fins i tot una notable milloria corporal.»

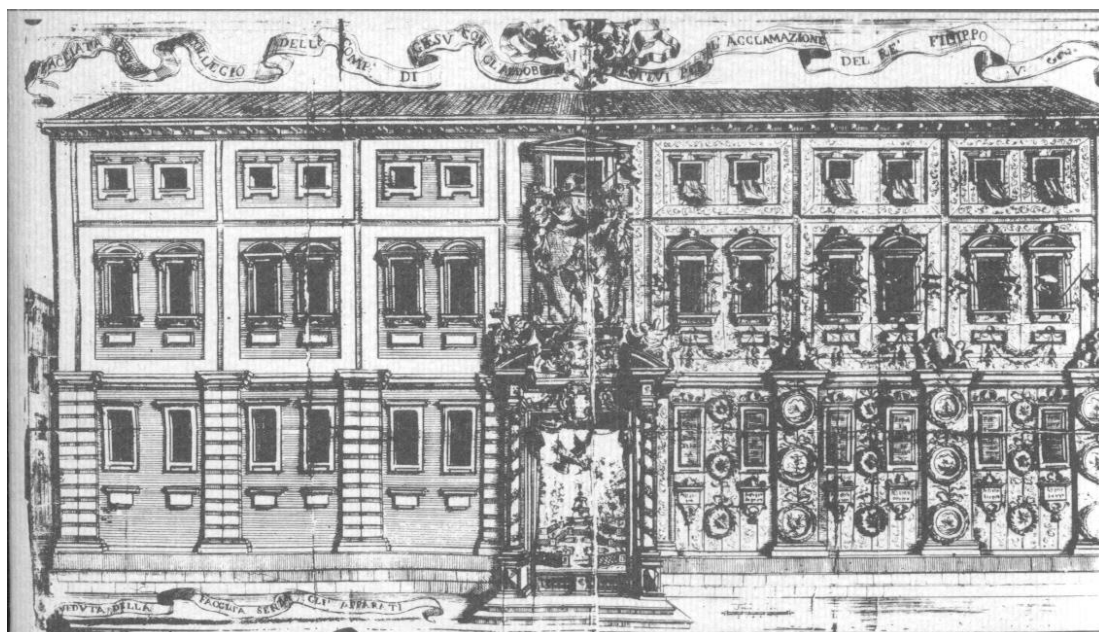
Dia 29 de novembre de 1545 fou admès oficialment a la Companyia i en aquella data el P. Ignasi li va dir que, passats dos dies, anàs a la cuina per ésser l'ajudant del cuiner, que ajudàs també l'hortolà i que cada dia llegís un capítol del Kempis. D'aquesta manera començà Nadal el seu noviciat. Sant Ignasi, per provar-lo, n'hi feia una de bé i una de malament: uns dies el convidava menjar a la seva taula i altres vegades «em feia donar, perquè agranàs la cuina, una granera en mal estat perquè fos encara més dificultós agranar, cosa que em fatigava. Altres vegades me manava cavar a l'hort, vestit amb parracs, mentres ell passejava amb el doctor Miguel de Torres.» De bell nou apareix als seus *Apunts* la marca d'humor: «amb tanta de feina, la meva consolació es trobava en el refectori, ja que em venia una fam descomunal». Fins a tal punt que li entraren escrúpols de menjar tant, que va anar a dir-ho a Ignasi, qui li demanà: «Tu, per què menges? Per viure —vaig respondre— i fer penitència pels meus pecats i per servir Déu. Ell, somrient plàcidament, em va dir: 'Idò menja, fill meu, menja!.'»

Parlant d'aquest període, diu Nadal que sant Ignasi el tractava amb suavitat i familiaritat, que amb molta freqüència el convidava a la seva taula, anava a visitar-lo a la seva cambra o se l'enduia de passeig. Així anava format Ignasi a aquell en qui veia ja el seu braç dret per portar avant la Companyia. «D'aquesta manera —diu Giorgio Papàsogli, biògraf modern de Loiola— Ignasi aconseguí fer d'ell un dels membres més prestigiosos de l'orde.»

A partir de l'entrada de Jeroni Nadal en la Companyia de Jesús, la seva vida i la seva activitat són molt conegudes i han estat objecte de nombrosos estudis i publicacions. Aquí el tempos a nostra disposició ens permetrà només apuntar la seva trajectòria, anotant les seves empreses de jesuïta, per demostrar el paper importantíssim que el mallorquí jugà en l'establiment i desenvolupament del nou Orde, les relacions d'alt nivell que mantengué amb les personalitats més importants de l'Europa del seu temps, i la seva notable aportació a la cultura europea i a la renovació de l'Església en el període posttridentí.

Als quatre mesos d'haver fet els vots religiosos, Ignasi nomenà Jeroni Nadal vice-superior de la casa i sempre amb la intenció d'introduir-lo no només en el mecanisme de govern de la Companyia, sinó també en la seva pròpia concepció del que aquesta havia d'ésser, el féu fer de secretari durant aquest temps per tal que l'ajudàs a despatxar la seva nombrosa correspondència. Començaren a sortir cartes de Nadal als jesuïtes d'Alemanya, de l'Índia, de Pàdua, de Gandia, de València, de Coïmbra, d'Alcalá, de Valladolid... Escriu als interessats en noves fundacions: Barcelona, Trento, París i Toledo. Fins i tot el desembre de 1546 ha de dirigir una carta a l'emperador Ferran I.

L'any 1547 fou nomenat, per l'emperador Carles V, virrei de Sicília un amic d'Ignasi que, des de 1543, havia ocupat el càrrec d'ambaixador d'Espanya a Roma, l'esmentat Juan de Vega. Aquest es va adonar immediatament de com seria de profitós tenir a Messina un col·legi de la Companyia. Ignasi va anomenar Jeroni Nadal rector i organitzador de la nova fundació.

Il·lustració 18: Col·legi de Messina, fundat per Jeroni Nadal (destruït pel terratrèmol de 1908).

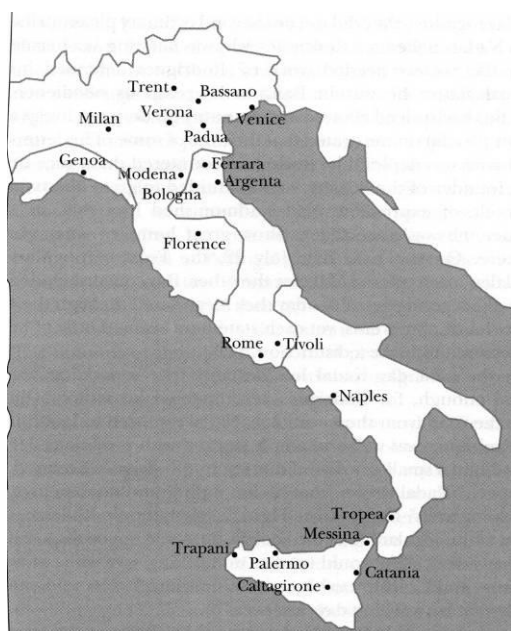
A partir d'aquest punt i dels èxits aconseguits al front de la nova institució, comença la gran carrera de Jeroni Nadal. Els cursos regulars a

Messina començaren a l'octubre de 1548 amb la inscripció de més de cent estudiants venguts de tot Sicília i de Calàbria.

L'important, tot i això, de la fundació de Messina sota la conducció de Jeroni Nadal va ésser la introducció d'una nova didàctica que revolucionava l'escola tradicional de tall medieval. La nova visió antropocèntrica de l'«humanisme» treia la seva inspiració primordial dels escrits dels antics clàssics, i la nova pedagogia duia als joves no només a gaudir de la bellesa formal de l'estil, sinó també, inspirant-se en els sublims models morals de l'antiguitat, a viure un ideal de vida vertaderament humana, digna d'aquest nom. Els jesuïtes volgueren, doncs, fer néixer a Messina una escola d'inspiració humanística, posada al dia amb mètodes didàctics experimentats per ells mateixos amb resultats eficaços, i aplicaren l'anomenat *modus parisiensis*. Sant Ignasi i els seus primers companys, entre els quals s'ha d'incloure també Nadal, havien estudiat a diferents universitats i havien constatat que el mètode didàctic parisenc era molt distint del d'altres centres d'ensenyament, especialment dels italians i, en concret, del de Bolònia. A París les lliçons es feien a col·legis agregats a la universitat, a Itàlia, a la mateixa universitat. A París la disciplina era molt rigorosa mentre que a Itàlia es procedia amb massa llibertat i excessiva tolerància. A París el mètode escolàstic estava determinat fins als mínims detalls, i els professors, el mateix que els estudiants, havien d'atendre-s'hi rigorosament. Les lliçons anaven seguides regularment d'exercicis escolàstics. Els estudiants, inscrits i registrats personalment, es trobaven distribuïts en classes segons el grau de coneixements adquirits. Cada classe tenia el seu mestre i el passatge d'una classe inferior a una de superior s'actuava després d'un sever examen en uns períodes ben determinats. Com es veu, es tractava d'un mètode ben definit i seriós que, evidentment, donava resultats tangibles. No en va en un foli estampat a Messina el 1548 per l'impressor Pietro Spira, una espècie de manifest publicitari del nou Col·legi, redactat per Nadal, s'exposa detalladament el nou mètode didàctic «que s'usa —es diu allà— a París i que és el millor que hi ha» i acaba dient que «d'aquesta

manera amb l'ajuda de Déu es faran les lliçons i exercitacions amb molta de cura i diligència, conformant-ho tot a la manera parisenca, que, entre les altres, té la reputació d'ésser la més exacte i útil.»

L'aplicació del mètode escollit per a la posada en marxa del nou Col·legi va tenir una primera expressió escrita a l'*Scopus et ordo scholarum mesanensium Societatis Iesu*. Deu anys més tard, el 1558, aquest conjunt de regles de les quals era autor Jeroni Nadal fou lliurat a tots els assistents a la primera Congregació General de l'Ordre, imprès amb el títol de *Ratio studiorum Collegii Romani*. S'hi trobaven ja definides l'estructura, els autors que s'havien d'estudiar, els exàmens i exercicis acadèmics, o sigui, totes les parts de la futura i definitiva *Ratio studiorum Societatis Iesu*, famós conjunt de normes que durant segles ha regulat la formació de les élits de tota Europa. Cervantes es feia paladí d'aquesta nova manera de fer quan recorda al *Coloquio de perros* que els jesuïtes del seu col·legit «los reñían con suavidad, los castigaban con misericordia, los animaban con ejemplos, los incitaban con premios y los sobrellevaban con cordura », en això el Príncep de les Lletres Espanyoles veia l'encert « desabendida gente que para repúblicos del mundo, no los hay tan prudentes en todo él.»

Il·lustració 19: Viatge de Jeroni Nadal per a promulgar les Constitucions de la Companyia a les cases d'Itàlia.

Des de aquest punt seria impossible, dins el marc d'una conferència, seguir cronològicament la carrera ascendent de Jeroni Nadal, anomenat per Sant Ignasi i pels seus dos successors, el P. Laínez i Sant Francesc de Borja, tres vegades Vicari General de la Companyia. Per això ens veurem obligats a resumir-la en alguns epígrafs.

En el primer d'aquests tractarem de la missió que li confia

Sant Ignasi de promulgar les Constitucions de l'Ordre per tota Europa.

Va començar per Sicília, següi per Espanya i Portugal i després

Il·lustració 20: Viatge de Jeroni Nadal per a promulgar les Constitucions de la Companyia a les cases d'Espanya.

continuà per França, per l'actual Bèlgica, i a continuació per lo que a les hores es deia Alemanya, que comprenia tot el territori del Centre d'Europa. Fins i tot va arribar a Polònia. Aquest recorregut no és va fer en una sola vegada, sinó en quatre i, com és fàcil de comprendre, no va estar absent de problemes de tot tipus: des de trobar-se varies vegades en perill de mort, ja sia pels naufragis que

patí, ja sia per haver estat pres pels hugonots francesos, fins a haver de oposar-se i lluitar amb alguns membres recalcitrants de la Companyia que no havien entès l'esperit del nou Ordre fundat per Sant Ignasi.

Jeroni Nadal en aquests quatre viatges, durats en conjunt uns dotze anys, va visitar i organitzar més de vuitanta cases i col·legits de la Companyia arreu d'Europa i en fundà uns trenta. A cada una hi promulga les

Il·lustració 21: Ciutats principals que visità Jeroni Nadal a Europa.

Constitucions i dicta normes complementàries. Aquestes normes, juntament amb la carta magna constitucional, constituïren l'empremta d'uniformitat que va distingir els membres de la Companyia i que era, en gran part, un guany

de l'amor apassionat del primer jesuïta mallorquí envers l'Orde. A propòsit d'això, s'ha dit que, juntament amb Polanco, secretari de sant Ignasi, Nadal fou la clau per a la consolidació del nou Orde, però, com escriu un historiador, «mentre que Polanco mai no sortí de Roma des que fou nomenat secretari, la vida de Nadal com a jesuïta quedà marcada per llargs i freqüents viatges per Europa. La freqüència i el caràcter dels viatges de Nadal significaren que pràcticament tots els jesuïtes d'Europa s'havien trobat amb ell, en privat, almenys una vegada en la seva vida. Així Nadal conegué més membres de la Companyia, i influí en ells, de lo que ho pogué fer el mateix Ignasi. Continuà ocupat en aquests viatges sota els següents generals fins al 1572. Més que cap altre, va infondre en les dues primeres generacions de la Companyia el seu *esperit de cos* i els ensenyà el que significava ser jesuïta.»

Hem al·ludit als problemes que causaren a Nadal alguns membres de l'Orde. Aquests en general eren jesuïtes espanyols. En primer lloc Nadal va haver de enfrontar-se al P. Araoz, parent de sant Ignasi per línia paterna i per la materna de Juan Martínez de Lasso, secretari del Sant Ofici. Araoz, que fou el primer jesuïta espanyol que ingressà a la Companyia després de la seva aprovació pontifícia, s'havia convertit en l'enllaç entre els jesuïtes i la noblesa espanyola, i evidentment seguia les normes oficials de no acceptar cristians nous. El mateix feia a Portugal el provincial P. Miró. Ignasi, per la seva part, va escriure a Araoz que no creia que «no acceptar cristians nous fos fer un servei a Déu», però diplomàtic com era, continuava dient a Nadal que «si a Espanya, per la sensibilitat del rei i de la cort, no sembla convenient admetre cristians nous, enviïls a Roma.» Des de les hores, Jeroni seguí aquesta tàctica. A més d'això, Nadal reprovava la conducta del P. Araoz, qui per cultivar les seves relacions amb la noblesa i la reialesa espanyola postergava les seves obligacions de provincial i, entre altres coses, feia cas omís de la determinació constitucional de no acceptar de manera regular la direcció espiritual de dones.

El nomenament de Borja com a comissari general d'Espanya originà també mals de cap a Jeroni Nadal. En la manera de fer del duc perseveraven hàbits de l'autoritat independent de la qual havia gaudit en altre temps en la vida civil. D'aquesta manera començà, emparat pel seu nou càrrec, a actuar sense consultar Nadal, posant en pràctica certes determinacions seves que estaven en contradicció amb les *Constitucions*. El que més preocupava Nadal de Francesc de Borja era la seva deficient formació jesuítica i el consegüent desconeixement de l'Institut de la Companyia. De fet, Borja havia ingressat a l'orde a l'octubre de 1546, però encara hagueren de passar cinc anys fins que renuncià als seus estats, es vestí amb l'hàbit a Roma i, el 23 de maig de 1551, fou ordenat sacerdot a Oñate. Mentrestant havia seguit, en aparença, la seva vida de duc de Gandia. Però tot sigui dit: contrastant amb aquest esperit aparentment mundà, Francesc de Borja es lliurava a penitències corporals, disciplines i flagel·lacions sanguinolentes fins el punt que Sant Ignasi havia manat a Nadal que l'amonestàs perquè no es deixàs dur per aquests arravataments ascètics. Borja emperò s'ho prengué malament.

Il·lustració 22: Francesc de Borja.

Però pel que fa a Francesc de Borja, Jeroni Nadal va haver d'afrontar problemes encara més seriosos.

L'any 1661 Nadal es va trobar, arribant a Toledo, que Borja havia fugit a Portugal. Què havia passat? A la cort corrien en veu baixa acusacions greus contra ell. Una, d'heretge, i l'altra, d'adúlter. El fonament per a la primera era que la Inquisició havia posat, el 1559, una obra seva a l'índex de llibres herètics i prohibits. De fet, nou anys abans, l'editor d'Alcalá, Juan Brocar, havia publicat un florilegi d'escrits espirituals al qual, amb finalitats publicitàries, titulà *Obras del Cristiano, escritas por el Señor Duque Francisco de Borja, Duque de Gandía y Marqués de Lombay*. El llibre, juntament amb alguns escrits autèntics de Francesc de Borja, en contenia uns altres d'onze autors més, callant-ne el nom, que tenien coses dignes de prohibició. Eren els temps d'or de la Inquisició espanyola, quan aquesta, sota l'aquilina mirada de l'inquisidor general, Fernando de Valdés, aplicava mà dura a qualsevol besllum de luteranisme.

La segona acusació contra Borja era que a la Cort d'Espanya, corria la veu que Francesc de Borja vivia en concubinat amb la germana del rei, la princesa Joana d'Àustria. Que passava en realitat?

Tornem un poc enrere en el temps.

Als seus inicis, la Companyia havia pensat en tenir una branca femenina, com succeïa amb totes les altres Ordres Religioses, però la catastròfica experiència feta amb Isabel Roser, una senyora barcelonina que havia rebut a ca seva Sant Ignasi quan aquest baixà de Manresa després de la seva conversió, va influir sobre l'ànim d'Ignasi, qui va decidir que la Companyia no havia de tenir mai una branca femenina i va obtenir de Pau III un decret en aquest sentit.

Tot i aquesta resolució tan ponderada, els fets obligaren a fer una excepció a la regla. Joana d'Àustria, filla de Carles V, viuda del príncep Joan de Portugal i mare de Don Sebastià, darrer rei de la dinastia dels Aviz, a qui succeirà Felip II d'Espanya, tenia com a director espiritual l'antic duc de Gandia, Francesc de Borja. Tant arribà a apreciar la reina mare de Portugal l'esperit que Ignasi de Loiola havia imprès a les *Constitucions* de la Companyia, que va començar a exercir una pressió

tenaç sobre el seu director i sobre el fundador per tal que l'admetessin als vots de l'orde. Aquesta petició no podia esser desestimada a la lleugera ja que Joana d'Àustria, el 17 de maig de 1554, havia començat a exercir, per ordre de son pare absent als Països Baixos —el seu germà Felip acabava d'anar-se'n a Londres per contreure matrimoni amb la seva tia Maria Tudor—, la regència del regne de Castella. Ignasi es va veure obligat a consultar sobre el cas a les dues persones de la seva confiança: Polanco i Nadal. L'opinió dels dos va ser positiva, amb algunes condicions. De fet, Joana d'Àustria va fer els vots simples de la Companyia que fan els escolars de l'orde i va morir jesuïta, l'any 1557, al seu palau madrileny convertit en convent de clarisses, conegut fins avui dia amb el nom de les Descalces Reials. La seva annexió a la Companyia s'havia de mantenir, tot i això, en secret, per la qual cosa en la correspondència i converses davant de tercers se li donava un nom en clau i, d'aquesta manera, per referir-se a la infanta, es parlava de Mateo Sánchez. El fet de que no se sabés la

Il·lustració 23: Joana d'Àustria.

relació de la infanta amb la Companyia i les visites freqüents que, com a superior i confessor seu, li feia Francesc de Borja, suscitaren xafarderies a la cort i es va acusar Joana de concubinat amb Borja. Això arribà al coneixement de Felip II, just tornat a Espanya del seu viatge nupcial a Anglaterra, i aquest va haver d'esser un dels assumptes que, no sense dificultat, la prudència de Nadal hagué de solucionar.

Hem mencionat sols aquests dos cassos d'entre els molts amb qui Jeroni Nadal va haver d'enfrontar-se, però qui ha tengut o té deures de govern sap bé que de problemes, entre lleus i greus, no en manquen mai. El que distingeix el bon governant del dolent, es tenir la capacitat

de resoldrer-los amb èxit. I això va ser el que Jeroni Nadal va ésser capaç de fer.

Passem a un altre aspecte de la activitat del nostre personatge: les seves relacions d'apostolat amb els prínceps europeus.

A més de la relació fraternal que el va unir amb el Virrei de Sicília, Alonso de Vega, de la que ja hem parlat i que produí fruits importants per a la Companyia y la Església del virreinat, Nadal, en ocasió de la seva primera visita a la península Ibèrica,

va captivar l'ànim del Rei Joan III de Portugal, qui va fer d'ell el seu confident. De les converses entre ells dos, va sortir una idea, que Jeroni va exposar immediatament a través de cartes a sant Ignasi: la d'intentar que el papa nomenàs un jesuïta patriarca d'Etiòpia, aprofitant una promesa del Negus al rei de Portugal de reconèixer

l'autoritat de l'Església Romana si **Il·lustració 24: Joan III de Portugal.**

Portugal l'ajudava militarment contra els musulmans que l'acossaven des de la península aràbiga.

Aquest pla es va dur finalment a terme i donà peu a una prolongada i important evolució eclesiològica. De fet, el 1589, un jesuïta toledà, el P. Paez, després d'un autèntic enfilall d'aventures arribà a Etiòpia i, el 1604, aconseguí convertir el negus Za Denghel i donà començament a un període gloriós per a l'Església i la teologia etiòpica, on es resolgué el darrer punt de la Cristologia que havia quedat en suspens després dels grans Concilis Ecumènics dels primers segles cristians: el problema de la relació de la natura humana de Crist amb la natura humana dels altres homes. Malauradament la meravellosa obra del P. Paez es va veure arruïnada per la testarrudesia inquisitorial del seu successor, el jesuïta portuguès Alfonso Mendes. Però això és un capítol que va més enllà de la vida i l'activitat del nostre biografat.

Jeroni Nadal, anant avant en el seu peregrinar per visitar les cases jesuítiques d'Espanya, va haver de tractar amb Felip II i, per encàrrec d'aquest, moltes vegades amb el seu primer conseller, el Príncep d'Èboli, l'omnipotent Ruygómez de Silva.

Il·lustració 25: Ruy Gómez de Silva,
Príncep d'Èboli.

Però las relacions més profitoses de Nadal amb els monarques d'Europa foren las que tengué amb els Emperadors del Sacre Imperi, Ferran, germà de Carles V, i el seu fill Maximilià, en el marc de l'evolució i, després, de la aplicació del Concili de Trento.

L'èxit de Nadal defensant el papat davant l'emperador Maximilià està ben descrit en la carta que Polanco, escrigué des de Trento, l'11 de març de 1563: "Lo que allá se dize de los buenos officios del padre maestro Nadal en Hispruch, es mucha verdad; porque, aviendo llamado el emperador 4 theólogos para tratar con ellos ciertos artículos que avía que enviar tocantes al concilio, hallóse el P. Nadal en Hispruch y ayudó mucho a hazer que las respuestas fuesen tales, que no se perjudicase en cosa ninguna la auctoridad de la Sede apostólica: y así en pláticas con

Il·lustració 26: Concili de Trento.

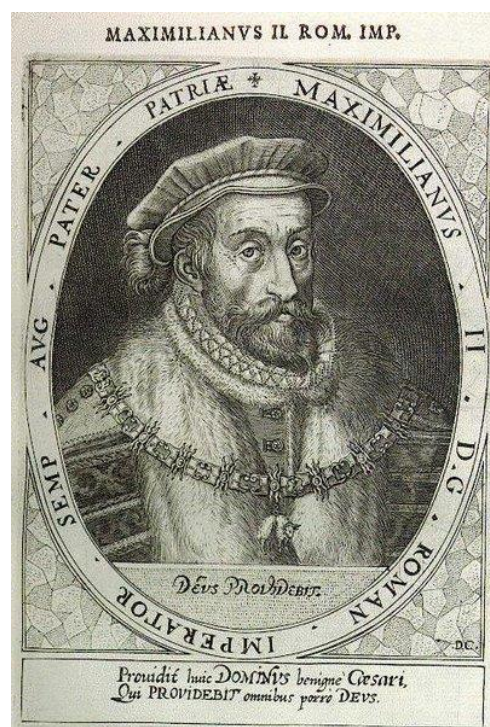
los que podían tener auctoridad en este negocio ha hecho su dever. Y porque el nuncio Delfino pretendía, después que se partió el doctor

Canisius, hacer ver a su majestad que el papa *esset pastor universalis ecclesiae*, pidióle al P. Nadal que buscasse algunas auctoridades de importancia para mostrar esa verdad: y así colligió el P. Nadal muchos lugares (que creo scrivió más de 80).”

Cal afegir que el nunci Delfino en carta als presidents del concili, datada el 20 de febrer de 1563, declarava que ni Canisius ni alguns altres bisbes "deien res en les sessions conciliars que no hagués estat aprovat abans pel P. Nadal.”

Aquests fets, que demostren el pes de Jeroni Nadal en un afer de tanta importància com el concili de Trento, que configuraria no només l'Església, sinó també en no poca mesura Europa sencera durant els segles següents, fan del nostre Jeroni una figura de relleu europeu i un personatge d'innegable importància del s. XVI.

Acabat el concili el 1563, la missió de Nadal va continuar a tenir una protagonisme de primer ordre en la política religiosa europea. S'havia d'aconseguir, abans que res, que Alemanya, i en primer lloc Maximilià II, acabat d'elegir emperador, acceptassin els decrets conciliars. Aquesta labor diplomàtica va recaure també en gran part sobre el nostre compatriota Jeroni Nadal. A Innsbruck, on arribà el 13 de febrer, aconsellarà, juntament amb Canisius, l'emperador i el nunci de Sa Santedat sobre l'aplicació de les conclusions i decrets del concili. A més d'això, d'aquesta anada a Innsbruck Nadal obtengué molts d'avantatges. Es va veure, entre altres coses, que s'havia guanyat l'afecte i la confiança de l'emperador Maximilià, amb qui va tractat quasi a diari durant tot un mes, fet d'enorme transcendència tant

Il·lustració 27: Maximilià II.

per a la causa catòlica com per a l'auge de la Companyia a les terres del sacre imperi.

Però els anys no passen de bades. I en el segle XVI tenir setanta anys equivalia a ser ja un vell. A més, Jeroni Nadal havia hagut de dur una viuda molt movimentada i això havia influït en la seva salut. Els tres darrers anys els passà preparant les seves meditacions als Evangelis dels diumenges de l'any litúrgic. Meditacions que havien de anar acompanyades de gravats que servissin per allò que Ignasi en els Exercicis anomenava “composició de lloc” Jeroni es dedicà plenament a aquest treball. Però l'any 1576 ja no es presentà favorable. A principi de gener Jeroni sofreix un constipat extraordinari i comença a sentir-se malament. L'any següent escriu que “los 70 comencan a passar” y està “al solito mal dispuesto” volent dir en aquest semi italià que habitualment ja no està bé. Creu que ja no podrà viure molt de temps i demana al general que el deixi anar a la casa professa de Venècia per “sentir confessions, deixant de part els estudis, i morir en una casa de professors, no estant ociós fins a l'estrem de la vida.” Els metges aconsellen el canvi. El P. General, a les hores el P. Everard Mercurià, creu però que és millor que torni a Roma, on el clima és més saludable que el de Venècia, massa humit.

Sabem, per diverses fons, que el 1578 Nadal ja era a Roma, sense que consti quan hi va arribar, i que va anar a residir al noviciat de Sant Andreu del Quirinal. Anys més tard, el 1607, un dels renebots jesuïtes de Jeroni Nadal, el pare Antoni Moranta Caldentey, que volia conèixer més coses de la vida i dels mèrits del seu avoncle, abans que desapareguessin els jesuïtes que l'havien conegut i tractat, escrigué al pare Pedro de Ribadeneyra, perquè li digués alguna cosa del seu parent. La seva resposta és un magnífic elogi pòstum del P. Jeroni Nadal. Després d'haver resumit el seu ingrés en la Companyia i la seva incansable labor per adequar l'orde al pensament genuí de sant Ignasi, conclou: “No hallándose muy bueno de salud, porque los fríos para su edad eran muy rigurosos en los ynvierños, tornó a Roma no sé en qué año, porque yo ya estaba en España. En Roma se recogió al noviciado de S. Andrés, donde dio

admirables exemplos de humilitat, obediència, menosprecio de sí, y de todas las demás virtudes, á los novicios con quienes vivía; y acabó santamente el día de la gloriosa Resurrección del Señor, del año 1581, y de su edad 75 ó 76, si no me engaño.» L'any era en realitat el 1580, i el diumenge de Pasqua va caure el 3 d'abril. Jeroni Nadal tenia a les hores setanta-tres anys, dels quals trenta-sis els havia viscut a la Companyia de Jesús, quasi exactament la meitat de la seva vida. I el bon P. Ribadeneyra, s'acomiadava així del nebot del seu company: “Sepa Vuestra Reverencia que uno de los mayores amigos y padres que he tenido en la Compañía ha sido su tío.”

L'esperit de Jeroni Nadal s'havia confós amb l'esperit d'Ignasi i amb el de la Companyia de Jesús. Ja no existia en ell el jove sacerdot malenconiós que cercava un sentit a la vida a l'assolellada terrassa de la seva heretat de Binibassí, en la dolça calma de la Mallorca natal. S'havia transfigurat en apòstol de la nova milícia que havia de transformar el món. A l'Orde, li havia imprès el seu segell, rebut del fundador que ell venerava com un oracle, l'homo que l'havia esperonat a l'acció eclesial que en aquells moments no admetia ni vacil·lacions ni demores. Bé podria repetir amb sant Pau: “he combatut el bon combat, he acabat la meva carrera, he guardat la fe. Només em queda rebre la corona de salvació.” Els autors que han contat la seva vida insisteixen que morí a l'alba. Lul·lista de cor, si no de ment, Jeroni pogué acollir-se al versicle del Mestre Il·luminat: “Cantaven los aucells l'alba, e despertàs l'amic, qui es l'alba; e los aucells feniren llur cant, e l'amic morí per l'amat en l'alba.” Qui sap si en els darrers moments de la seva peregrinació terrenal, l'esperit de Jeroni s'endormiscà una altra vegada en el record de la terrassa de Binibassí, de la cartoixa de Valldemossa o de Son Morey, per volar d'allà a l'eternitat.

En un extrem d'amor pel seu orde, volgut per l'atzar providencial, Jeroni, encara després de mort, s'abraçà més a la seva Companyia, s'hi uní totalment. Fou enterrat en la cripta de l'església del noviciat de San Andrea del Quirinale. Setanta anys més tard el cardenal Camillo Panfili,

nebot d'Innocenci X, volgué fer un regal regi al noviciat dels jesuïtes i encarregà a Gian Lorenzo Bernini, el 1658, la substitució de la vella església per una obra digna del seu art. El genial mestre no el defraudà. San Andrea del Quirinale és, sens dubte, l'obra mestra de Bernini. Però les obres comportaren la reestructuració de la cripta. Les sepultures dels pares insignes de la primitiva companyia varen esser suprimides, i es reuniren totes les restes en un únic acerb situat sota l'altar major, que subsisteix d'aquesta manera encara en els nostres dies. Allà hi ha, baix la meravellosa cúpula de Bernini les despulles de Jeroni Nadal Morey, unides i confoses amb les de la resta de la Companyia de Jesús, en la qual ell trobà la seva raó de viure i a la qual amb passió lliurà el seu cos i la seva ànima.

Il·lustració 28: Cúpula de San Andrea del Quirinale.

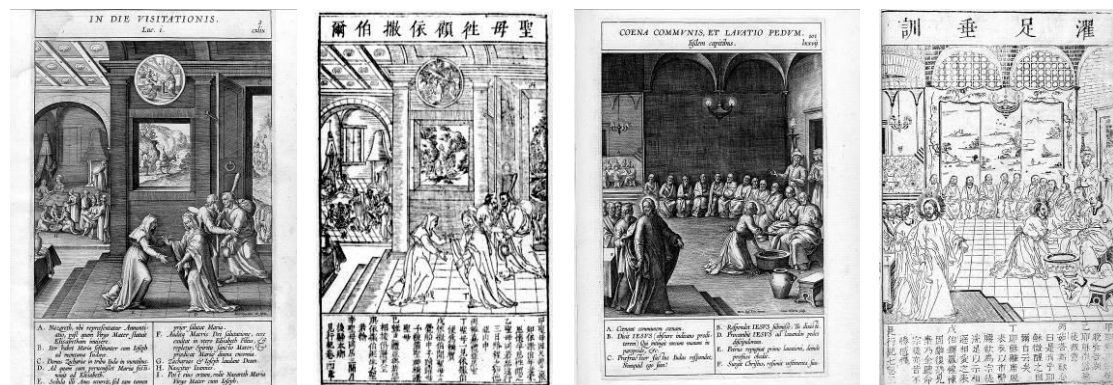
Poc s'imaginava Jeroni Nadal, en morir, que el seu últim treball, el de les meditacions amb imatges, esdevendria una obra mestra que assoliria fama i influència no només entre els exponents més il·lustres de les arts plàstiques d'Europa, com Pacheco, sogre de Velàzquez, Zurbarán, Ribera, Ribalta i fins i tot Rembrandt, que se'n serviren com a models per

les seves obres, sinó que seria, a més, admirada i difosa en les regions del

Il·lustració 29: Gravats de la Bíblia Natalis.

globus més remotes, des de la Xina i el Japó, on van ésser copiades pel mètode de la xilografia, fins a les regions andines d'Amèrica. Aquests gravats incisos per els germans Wierix d'Amberes, i coneguts en el mon de l'art com la *Biblia Natalis*, constitueixen al judici de tots els crítics l'obre mestre del gravat flamenc.

Il·lustració 30: Còpia xinesa dels gravats de la Bíblia Natalis.

Jeroni Nadal havia mort, però la seva obra sobrevivia. Sobrevivia i sobreviu a la Companyia de Jesús, de la qual més d'un historiador l'ha anomenat "a just títol, segon fundador," sobreviu des de la Xina als Andes,

creuant Europa, en els rostres flamencs, xinesos o peruans de l'adaptació dels gravats de la seva *Biblia Natalis* que serviren –qui ho hauria dit!– fins i tot per l'introducció del cristianisme a Corea. Tot això, sense altres mèrits de més vàlua que hem pogut només insinuar, basta perquè a Jeroni Nadal competeixi amb tot el dret el títol de mallorquí universal, i que li dediquem una fastuosa memòria en aquest any 2007, cinquè centenari del seu naixement.